

knjiga kot dokaz, kam zablodi navdušen, naroden, a nerazsoden mlad človek v svoji zmedeni domišljiji, ako brez trdnih načel čita vse, kar mu pride pred oči, ter, preden se je kaj učil in kaj poizkusil, nastopa s praznimi, gostobesednimi frazami kot — reformator. V podrobnosti knjige ne posegam, samo pomilujem pisatelja, da ni imel odkritega prijatelja, ki bi mu bil pred natiskom knjige dejal: Prijatelj, tvoja volja je res dobra, navdušen si, ti ljubiš svoj narod kakor veš in znaš, a vse, kar si zapisal, je nezrelo in ne sodi v javnost. — »Naše delo bodi resno!« (str. 452).

—n.

Radivoj Peterlin-Petruška: **Po cesti in stepi.** Izdala »Slovenska Matica« v Ljubljani. Po cesti stopa kakor gorenjski fant. Korajžen je, a bolj neokreten in neotesan; seveda: mlad je še. »Svetlo se mu zdi življenje« (str. 30), »Nikoli in nikdar ne žanje« (str. 41), vendar je »Veselja pijan« (str. 48) in »Ljubico ljubi kakor škrlanec pomlad« (str. 49). Po stepi zahrepeni njegovo srce. »Jaz pa pojdem po svetu« (str. 19), torej »Z Bogom, Olga!« (str. 21). Ali v »Tujini«, »Ko se spusti na zemljo mrak« (str. 55) »Nima mladenič nikoogar« (str. 80) in »V samotnem dreveredu« (str. 90) toži, da »Daleč veseli so dnevi« (str. 115). »Odmev« iz domovine mu prinaša »Spomin« (str. 250) na »Rojstni kraj« (str. 42) in tudi on mu pošilja »Pozdrav iz severa« (str. 46). »Zavriskal bi« (str. 116), ali »V lačni vasi« ga mučita »Glad« (str. 47) in »Grob ob cesti« (str. 106); zato samo vzdih: »Kje ste, ve radostne pesmi?« (str. 112). Vendar slutiti, da vstaja »Veliki dan« (str. 77), nekje »V samostanu« (str. 79) molijo menihi ... Morda se dvigne »Trudno srce« (str. 120) »K zvezdam« (str. 108), preden se snide s »Čudno nevesto« (str. 124). In »Kaj bo potem?« (str. 122). To so naslovi in motivi, to je pesem in življenje — Petruške. Nič novega, nič posebnega. Vendar je Petruška mlada sveža moč, tako, da gre bralec rad z njim »po cesti in stepi« in ta pot bi bila še prijetnejša, ko bi nekatere pesmi bile — izostale.

—r.

Zbornik. Na svetlo dala »Matica Slovenska«, XIX. zvezek. V Ljubljani 1912. Ta zvezek obsega gradivo za biografijo dveh manj znanih Slovencev, Abbéja Martina Kuralta in Antona Zupančiča. Martin Kuralt je v mnogem zanimiva oseba iz prosvetljene dobe, ki se je pri nas koncentrirala okoli barona Cojza, Anton Zupančič pa je bil učitelj A. M. Slomška in Koseskega, zanimiv kot klavirna figura iz klečeplazne, psevdopatriotične dobe reakcije in predmarca. Literarna zapuščina prvega se je našla v olomuški c. kr. študijski knjižnici, na podlagi katere je Čeh dr. M. Remeš životopis sestavil, dr. Ilesič popolnil in dr. V. Zupan iz češkega prevedel na slovensko; literarno zapuščino Zupančičevo, ki jo hrani ljubljanski Rudolfinum, in druge njegove spise pa je obdelal dr. Fr. Ilesič. Kot pesnika in pisatelja sta oba za slovensko literaturo minimalnega ali skoro brez pomena, zanimiva sta le, kolikor izpopolnjujeta kulturno sliko svoje dobe. Martin Kuralt, ki v marsičem spominja na dr. Jakoba Zupana, je bil mož obsežnega znanja; znal je menda devet jezikov, pisal pa v latinskem, nemškem, italijanskem o bogoslovju, filozofiji in čebelarstvu. Pesmi njegove so tudi večinoma v tujih jezikih, v slovenskem le nekaj malega. Največje vrednosti v celem spisu pa je korespondenca z Linhartom, ne za Kuralta, ker Kuralt nas v take detajle ne zanima, ampak za Lin-

hartov životopis in za mišljenje Cojzovega kroga. Sin krepke generacije, ki je trdno zaupala moči prosvetljenih idej, se ni uklonil birokratskemu duhu v dobi restavracije, ki nikakor ni mogla biti prijazna njegovemu svobodomiselstvu, zato je svoja zadnja leta, ko so ga odslovili iz lvovske knjižnice, moral preživeti v eksilu na Češkem, kjer je pozabljen umrl. Ne tako Zupančič. Njegova vrsta, ki tudi korenini v Cojz-Vodnikovi dobi, nima več tiste odporne, vase zaupajoče moči, ona je le še upogljiva veja, ki si je poleg razredčenega prosvetljenega ideala v svoji slabosti zbrala bombastičen patriotizem za svojo oporo, kar je dobilo svoj izraz zlasti v Koseskem. Tudi Zupančič je kot slovenski pesnik brez pomena. Kot nemškega pesnika ga imajo Nemci zapisanega, in tudi tu je njegova veljava čisto provincialno štajerska: večinoma prigodnice kot pri Kuraltu. Slovenskega je bore malo, komaj za ime; v dobro mu štejemo lahko to, kolikor so slovenske razmere predmet njegovim pesmim in zgodovinsko-arheološkim razpravam. Zdaj nam je tudi že približno jasno, kaj bi bilo treba vzeti kot vodilno črto pri obeh razpravah. Prepričan sem, da jih v tej obliki ne bo temeljito prebralo več kot deset ljudi. — Naj se vendar dela po kakem principu: ali naj se poda material pregledno registriran, da ga bo znanstvenik z lahkoto uporabljal, — kaka slast je, ko se človek končno enkrat dokoplje po Kuraltovem životopisu do bibliografije in do pisem —, ali pa naj se material temeljito predela, da ga bosta vesela znanstvenik in laik, ne pa tako komentiranje v obliki nepotrebnih opomb, ki človeka le moti. O ekonomiji dela nima nobena izmed razprav pravega pojma, zato bo z razpravama le malokomu ustrezno.

Dr. Š.

Povijest filozofije. Spisal N. Albert Bazala. Svezak III. Povijest filozofije najnovejšega doba. Zagreb 1912. — S tem delom je Bazala, profesor filozofije na zagrebškem vseučilišču, dovršil svojo zgodovino filozofije. Zadnji zvezek obravnava Kanta, nemško idealistično filozofijo za Kantom, francoski pozitivizem, evolucionizem, materializem, obnovljeni idealizem in naposled moderno imanentno filozofijo. — V zgodovini filozofije, glede katere je moderna doba ustvarila neprimerno veliko, je težko najti kakšno novo pot in tudi Bazala je ni. Odlikuje ga interesanten način tolmačenja najrazličnejših sistemov, dobra označba razvoja in objektivno presojanje, ki podčrtuje tako vrline kakor notranje hibe vsakega sestava, seveda le v tem zmislu, da se pisatelj prav glede temeljnih vprašanj, ki človeškega duha zanimajo, ne postavlja na nobeno določeno stališče, ampak razodeva modernega sinkretističnega filozofa, ki pa časih pride v položaj, da mora skušati spajati med seboj tudi največja protislovja. V ostalem me Bazalova zgodovina filozofije spominja najbolj na Höffdingovo zgodovino filozofije — lahko umljiva, nekako impresionistična. Pisatelj stoji pretežno pod vplivom nemškega modroslovja; Comteja in Spencerja sicer ni zanemaril, nemški neokantianizem pa je morebiti prekomerno vpoštevan. Zgodovina specialnih filozofskih strok je pri Bazalu skromno obdelana — zgodovina religiozne filozofije, glede katere morem najbolj presojati, koliko je pisatelj svoji nalogi zadostil, pa je še dosti več kot skromno obravnavana. Pflaiderer, Starbuck in Sabatier, to je pač veliko premalo. Za splošno izobrazbo Bazalovo delo zadostuje,

sicer pa se na nobeno zgodovino filozofije ne more in ne sme polagati večja važnost; filozofijo je treba pač študirati na posameznem filozofu in sistemu. Kar se tiče posebič krščanske filozofije, je Bazala otrok svoje dobe, ki odklanja transcendentalno pojmovanje svetovnih problemov v zmislu aristotelskega tomizma na teističnih predstavah z utemeljeno etiko, pa tudi ne vpoštevata neoaristotelizma vsaj kot zgodovinar, kar je vsekakor tudi z njegovega stališča velika hiba.

F. T.

Dr. Fr. Ilešič: **Izgovor slovenskega knjižnega jezika.** Letopis Mat. Slov. za leto 1912. str. 50—67. — Naše pravorečje se nahaja danes nekako v takem štadiju, kakor se je nahajalo naše pravopisje med leti 1850—1865. V pravopisju je bila to doba, ko so se jela posamezna provincialna pismena narečja združevati in se razvijati na podlagi srbohrvaščine in staroslovenščine. Razume se, da se tako pomemben proces ni zvršil na mah in tudi ne brez težav in boja. Preden je dobila pisava tako obliko, kakršno ima danes, se je ponesrečilo precej poskusov in splavalo nebroj nasvetov in privatnih mnenj po vodi. Tako bo tudi pri pravorečju. Ena najprepornejših točk pravorečja je vprašanje o izreki l-a. Za to se bije boj že nad 50 let. Vprašanje se je vendar že v toliko pojasnilo, da izreka l-a kot l po načelih našega knjižnega jezika ni upravičena. To priznava zdaj že tudi dr. Ilešič v zgoraj omenjenem spisu, ki obravnava in zagovarja izreko l-a. V jezikovno-zgodovinsko razpravljanje glede l-a se dr. Ilešič tu sploh ne spušča. On izpoveda misel, da »filologi kot taki ne morejo biti edino kompetentni« (str. 54.) pri reševanju izreke l-a, zakaj »vprašanja knjižnega jezika so... eminentno praktična vprašanja... in jih je zato motriti ne le s stališča filološke istine, ampak tudi s stališča socialne važnosti... Ta socialni moment veleva: Tisto je v knjižnem jeziku najboljšo, kar najbolj služi čim najširšemu umevanju« (54). »Knjižni jezik (je) socialno občilo. Pri vsakem socialnem občilu ali prometnem sredstvu je glavna stvar uporabnost, splošna uporabnost« (53) — to je stališče, s katerega upravičuje dr. Ilešič svoj »l«. On priznava sam, da je izreka »u« objektivno upravičena, neupravičena se mu zdi le s subjektivnega psihološkega stališča (56) z ozirom na druge Slovence (60) in z vzgojnega stališča (64). Sam piše dobesedno: »Izgovor l = u (recimo) res ni dialekten... Ali samo objektivno znanstveno ni dialekten; subjektivno ali psihološki pa nam je izgovor na »u« znak ali signal dialekt. To prihaja zlasti od tod, ker se pisava edino v tem slučaju razločuje od zahtevanega govora. Trditev, da izgovor ,l' = u ni dialekten«, pravi dalje, »je filološka, a ni psihološka. Naš svet čuti ob tem izgovoru dialekt« (56). »l = u je torej signal dialektnega izgovarjanja sploh; in ker je to, ga odklanjamo« (57). In zakaj čuti naš svet pri takem izgovoru dialekt?

Dr. Ilešič pravi, da zato, ker se samo tukaj loči pisana beseda od govora. »Naš izgovor (čitanje, ortoepija) se krije z našo ortografijo« (55). »Velevažna činjenica je, da smo si vsi, ki se brigamo za pravopisne stvari, edini v tem: v 99⁰/₀ odgovarja brezdvomno izgovor knjižnega jezika pisani, oziroma tiskani besedi... Le pri 1⁰/₀ se ne ujemamo... in sem spada baš zlogozatvorni ,l' (56).« »Pisava«, pravi na isti strani, »(se) edino v tem slučaju razločuje od zahtevanega govora.« Seveda, če hoče dr. Ilešič tako rešiti vprašanje slovenske ortoepije, nimamo prav nič proti temu, če še ,l' bere, kakor je pisan; kjer je 99⁰/₀ napak, naj bo še 1⁰/₀! Gospod dr. Ilešič, naša pisava vendar ni češka ali srbohrvaška, da bi se naslanjala na narodno govornico gotovega dialektu in bi se brala, kakor je za dotični dialekt prav pisana! Naša pisava je hodila taka pota, da je treba brati nekaj po zapadnem, nekaj

OD BOLGARSKIH ČETAŠEV PREOBRNjeni TURŠKI VLAK.

po vzhodnem narečju — kdor hoče namreč brati po načelih knjižnega jezika; komur pa za to nič ni in mu je vse zlato, kakor komu kane — se mu pa seveda za to reč ni treba brigati! In pri nas je večinoma tako. Naj bere zapadni Slovenec še toliko stvari napačno, nič ni hudega, samo da ,l' bereš, s tem vse drugo pokriješ — in nasprotno je vse knjižno strogo pravilno, kar govori vzhodni Slovenec, čeprav je čisto navadno narečje, daleč proč od knjižnega jezika! Seveda, pri nas se za te stvari nihče ne briga — rešuje se samo l in nič drugega, odtod taka anarhija v knjižnem izgovoru, odtod toliko knjižnih izrek, kolikor slov. provinc! — Komur je dialektičen samo ,u' in nič drugega, takemu se seveda ne čudimo, ako dolži zastopnike ujevskega gibanja krivde, da še nimamo enotne književne izreke. »Ne dvomim,« pravi dr. Ilešič, »da je sploh pod vplivom... ,u' jevskega gibanja v novejši dobi na vseh koncih pri nas zopet zavladala jezikovna anarhija in iz komaj dosežene edinosti (!)